

Један докуменат из 1862 г.

За све време турске управе и господарства народ наш у Херцеговини сматрао је Црну Гору као јединог истинског и искреног заштитника од обести и зулума турских ага и бегова, што је сасвим појмљиво, јер је он кроз дуга столећа одржавао најприсније везе, пошто су иста крв, један језик, иста духовна схватања и истог племена. Њих је раздвајала једино политичка граница, коју су повлачиле велике силе и тако их држале отцепљене једне од других и то из чисто политичких разлога и освајачких жеља. У томе су се такмичили Турска као освајач и Аустроугарска. Русија се с времена на време појављивала као заштитник Срба у Босни и Херцеговини. У ту политичку игру каткада су се мешале и Немачка и Енглеска, уколико је ту био додириван и њихов интерес на Балкану. Међутим ваља истаћи да су Срби у покореним земљама Русију сматрали као заштитника и према њој су стално испољавали своје симпатије. Прошлост нам пружа безброј примера из којих се даје видети како народ српски у Херцеговини гледа у Црној Гори јединог заштитника и помагача у тешким часовима. Између осталог то нам потврђује поред многих и један докуменат из године 1862. То је писмо; боље рећи извештај руског конзула у Сарајеву који он шаље руском посланику у Цариграду кнезу М. Бор. Лобанову Ростовском, у коме га извештава о стању народа у Херцеговини после уговора о миру између Русије и Турске. То је докуменат који јасно карактерише положај земље и народа и њихове односе према Црној Гори, који су наступили после закључења мира са Турском 1862 г.

Исти докуменат заслужује да се о њему много опширније говори; али ми га овде износимо у преводу без икаква коментара. Тај извештај носи датум 9/21 септембра 1862 г. под бројем 246.

Он гласи у преводу:

„Завршетак кампање противу Црне Горе на основу ултиматума Омер паше од 19/31 августа ове године, који је свакако већ познат вашој светлости, мења потпуно ток ствари и положај у Херцеговини и ја сматрам својом дужношћу да прикажем благосклоној пажњи ваше светлости неколике мисли и расудке по овом предмету, који се тичу вероватних последица тога примирја за несрећне херцеговачке наше једновернике.

Ја овде нећу да улазим у расуђивања о стању ствари и положају Црне Горе и последицама тога мира. Нећу овде истицати разлику између нужно изазваним околностима прихватањем ултиматума у 1862 а неприхватањем и одбијањем предлога комисији од стране црногорскога кнеза из године 1861, о чему сам ја, у своје време, имао част поднети извештај вашој светлости. Али ја сам дужан овде нарочито додирнути, дотаћи се Црне Горе у односу према њеним једноплеменицима, Херцеговцима.

Вашој светлости је добро познат тај огроман утицај што га има Црна Гора на сва суседна хришћанска племена у Херцеговини као и значај и углед који она уопште има међу Словенима. У скватањима наших једноверника који пате и страдају под игом Исламизма Црна Гора се појављује готово као једини, јединствени бранилац и заштитник православне религије стављајући се на супрот свима напорима Порте.

У односу према својим најближим суседима, Херцеговцима, Црна Гора осим овога има и други, много већи материјални значај. Херцеговачки хришћани су изодавна навикли да сматрају Црну Гору као своју покровитељку, заштитницу и као браниоца од свих притисака и гањања од стране Турака. На слободној територији Црне Горе сви гањани херцеговачки једноверници увек су налазили заклона и заштите, налазили склоништа и убежишта за време сваке побуне и устанка овога или оног племена противу Турака: Црногорци су се вазда и увек јављали и пружали помоћ својој херцеговачкој браћи.

Као последица свих тих околности између Црногораца и Херцеговаца створило се и изградило савршено јединство у карактеру, у начину живота, мишљењу, тежњама и потребама. Херцеговци православне вероисповести су поданици султана, али за свога поглавара сматрају једино кнеза Црне Горе.

То су потврдили или доказали и последњи догађаји у Херцеговини из године 1851, у времену првога општега устанка Зупчана, Бањана и Дробњака — сва племена која су се побунила и дигла устанак признавала су једнога поглавара и повиновала су се једној личности — кнезу црногорском.

Уз припомоћ Црногораца Херцеговци су могли тако дуго опирати се свима турским насиљима.

Према слову (наредби) кнеза црногорскога дизале су се целе општине и насеља на устанак и лаћали се оружја и сви су се повиновали и управљали према првome кнежевом перјанику. Колико је велики био тај утицај кнеза црногорскога ми видимо и из одрицања началништва команданта устаника, вољенога вође Херцеговаца Луке Вукаловића при крају минуле године.

А са закључењем мира Црна Гора је изгубила значајан део тога утицаја.

Услови ултиматума нису могли остати у тајности и сагласност кнеза Николе изазвала је огромно негодовање или незадовољство међу устаницима којих положај сада постаје заиста веома отежан. Увртачењем или ступањем у неравну борбу Херцеговци бивају остављени сами себи, да се боре сопственим снагама, што је, разуме се само по себи, веома недовољно за настављање и продужење борбе са много надмоћнијим и бројно много јачим непријатељем, који сада ликује.

Параграфом 7 тога уговора Црна Гора се обавезује да не помаже ни материјално ни морално Херцеговце и сасвим природно она ће бити дужна да те услове испуњава.

А шта ће бити са Зупчанима, Бањанима, Дробњацима?

Знајући делимично турске планове и њихове намере може се сасвим смело рећи да ће све те округе заузети турска војска и да ће устаници, остављени сами себи, убрзо бити приморани да положе оружје и да се опет и понова потчине турском тешком игу.

У почетку ће, разуме се, турске власти дати општу амнестију, после које ће, саобразно своме систему и начину, почети систематско гањање примирених, а у томе ће узети сарадњу сви бегови и аге, који ће се појавити, а и целокупно муслиманско насеље, који ће се сви редом светити над несрећним хришћанским живљем и светити своје жртве и губитке.

Са друге стране положивши оружје хришћани ће бити принуђени да обрађују земљу и да се на своја стара места настане. Но шта ће они тамо да нађу? Њини су домови сви попаљени и разрушени — све их је турска војска уништила; земљиште је остало пусто, непоорано, незасејано, а нема нигде никаквих резерви, ни залиха, а међутим врло вероватно власти ће турске тражити наплату и порезу као и снабдевање војске храном — а сам хришћанин не ничега. А он сам, као и његова жена а и његова деца, биће употребљени и искоришћени да превлаче војне објекте, да вуку топове и провијант, при чему ће свакако бити подвргнути најгрубљим и фанатичним солдатским кињењима.

Ето шта очекује наше несрећне Херцеговце, наше једновернике, ако они буду предати на бригу и старање њихових данашњих властодржаца.

Једино одлучно и стварно држање европских агената и претставника могло би бар унеколико да ублажи самоуправу и тврдост Турака. Али је овде тај утицај немогућан. Енглеска налази да су ствари у Херцеговини у толикој мери у исправности и добре да чак ужида свој конзулат у Мостару. Француска нема овде свога претставника. А аустријска влада препоручује своме конзулу да што је могућно више и боље ради у сагласности са турским пашама.

Остаје још једина Русија, на коју цела православна Херцеговина полаже једино све своје наде, молећи се за здравље рускога вла-

дара, којег сви они сматрају сада' за јединога и јединственога заштитника.

Губернатор Херцеговине отпутовао је у Скадар, да би тамо добио поруке и инструкције од Омер паше, пред полазак овога последњег у Стамбол. Паша рачуна да ће са истим заједно имати и састанак у Дубровнику са Вукаловићем“.

*

Из овога поверљивог извештаја руског конзула у Сарајеву који је 9/21 септембра 1862 г. упућен посланику руском Ростовском у Цариград може се унеколико закључити какви су тада владали односи између народа у Херцеговини и Црне Горе, као и то са каквим се тешкоћама наш народ морао да бори да би се сачувао од пропасти.

М. Павловић